

КОРПОРАТИВ БОШҚАРУВ ТИЗИМИДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ҚЎЛЛАШ ИМКОНИАТЛАРИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ

Мадаминжанов Одилжон Фазилжанович

Бизнес Ва Тадбиркорлик Олий Мактаби Тингловчиси

Корпоратив ташкилотнинг автоматлаштирилган ахборот бошқарув тизими бошқарув қарорларини қабул қилиш учун ташкилот раҳбарияти томонидан юқори сифатли, изчил ва ўз вақтида маълумот олишга максимал даражада йўналтирилган бўлиши керак. Шунинг учун корпоратив ташкилот ходимларини ахборотлаштириш ва автоматлаштиришнинг бошқа масалалари қаторида унинг раҳбарияти томонидан стратегик қарорларни тайёрлаш ва қабул қилиш билан боғлиқ бўлган иш жараёнларида самарали ахборот технологияларини жорий этишга устувор аҳамият берилиши керак, чунки бу охир-оқибат бутун ташкилотнинг ривожланиши таъминланади.

Корпорация ва унга тегишли бўлган корхоналарни бошқариш функциялари ва объектларининг бир хил бўлганлиги сабабли, корхона ва корпорация бошқарувини автоматлаштириш учун ишлатиладиган дастурий таъминотлар ҳам бир хил бўлиши мумкин. Хусусан, иккала ҳолатда ҳам ERP тизимлари, CRM тизимлари, маълумотларни аналитик қайта ишлаш тизимлари ва электрон ҳужжат айланиши бирдай қўлланилади. Шу билан бирга, корпоратив корхона миқёси дастурий таъминотнинг самарадорлиги, миқёслилиги, шунингдек, унинг мослашувчанлиги ва корпоратив рақобат устунликларини таъминлайдиган корпоратив бизнес жараёнлари ва бошқарув методологияларига мослашиши учун янги мезонларни қўллашни талаб этади.

Бошқа фарқлар ҳам бор, албатта. Корпоратив даражада жараённи бошқариш тизими деярли муҳокама қилинмайди, чунки техник жараёнларни тезкор бошқариш корхона даражасида амалга оширилади. Бошқа томондан, ушбу даражада бюджет ва стратегик режалаштиришнинг бизнес жараёнларини автоматлаштириш, консолидацияланган бюджетни шакллантириш ва билим базаларини сақлаш учун дастурий таъминот тизимларидан тез-тез фойдаланилади⁶⁷.

1. Корпоратив ахборот тизимлари (КАТ) ва автоматлаштирилган корхоналарни бошқариш тизимлари (АКБТ) ўртасидаги фарқлар.

Оддий корхонадан фарқли ўлароқ, корпорация молиявий, моддий, мулкӣ ва меҳнат ресурслари оқимларининг янада мураккаб ва ривожланган тузилишига эга. Ушбу мураккаблик бошқарув ва бухгалтерия ҳисоби объектлари таркиби ва хилма-хиллигининг кенгайиши, ташкилий тузилманинг юқори даражадаги иерархияси, географик тақсимоти, бизнес моделларининг бир хил эмаслиги ва филиалларнинг

⁶⁷ Аншина, М. Корпоративные системы: революция в технологиях / М. Яншина // Intelligent Enterprise. -2006. - № 15. - С. 22-27.

бухгалтерия методологияси, ташкилотнинг ўзгарувчанлиги билан боғлиқ⁶⁸. Корпорациянинг ушбу барча фазилатлари ахборот тизимига қўшимча шартлар қўяди.

Бошқариш ва бухгалтерия ҳисоби объектлари таркиби ва хилма-хиллигини кенгайтириш. Корпорация таркибига жуда хилма-хил корхоналар кириши мумкин, масалан, вертикал равишда бирлаштирилган холдинг компанияси тоғ-кон саноати корхоналарини, ишлаб чиқариш саноатини, транспорт компанияларини ва бошқаларни бирлаштириши мумкин. Ҳар бир янги корхона корпоратив бошқарув методологиясига бухгалтерия ҳисоби, таснифи ва иш жараёнининг баъзи бир ўзига хос хусусиятларини киритади, бу ахборот тизимида акс эттирилиши керак.

Ташкилий тузилманинг юқори даражадаги иерархияси. Ташкилий тузилиш нуқтаи назаридан корпорация, одатда, қўшимча иерархия даражаларининг пайдо бўлишига олиб келадиган корхоналарни бошқариш тузилмаси устидан бошқарувчи устки тузилмадир. Муаммо шундаки, ушбу иерархия корпоратив бошқарувнинг бюрократлашувига олиб келади. Ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда ушбу муаммонинг қуйидаги ечимлари бўлиши мумкин.

Биринчидан, иш оқимини яхшироқ амалга ошириш, шу жумладан электрон почта, порталлар, электрон рақамли имзолар ва бошқаларни ишлатадиган автоматлаштирилган электрон ҳужжат айланиши тизимлари асосида. Иккинчидан, баъзида матрицаларни бошқариш тузилмалари каби бошқарув усуллари ёрдамида иерархия даражалари камаяди, ишчи гуруҳларни яратиш ва ҳ.к. Бундай ҳолатларда АТ хизмати олдида корпорация ходимлари ўртасидаги алоқа даражасини сифат жиҳатидан ошириш, ҳамкорлик воситаларини жорий этиш ва бошқалар қўлланилади.

Корпорация корхоналарининг географик тақсимооти корпорация ресурсларини бошқариш методологиясига ўз талабларини қўяди. Муаммо шундаки, бир томондан, корпорациянинг марказий бошқарув органи жойларда юзага келадиган барча муаммоларни ўз вақтида ҳал қила олмайди, бошқа томондан, корпоратив мақсадларга эришиш нуқтаи назаридан энг самарали ресурслар марказлаштирилган ажратмалар ҳисобланади. Бинобарин, корпорация филиаллари корпорациянинг бизнес мақсадлари доирасида ўта муҳим тезкор қарор қабул қилишга қодир бўлган бошқарув органига эга бўлиши керак, аммо бошқарувни ҳаддан ташқари марказсизлаштиришдан қутулиш мақсадга мувофиқдир. Бунда автоматлаштирилган ечимнинг энг кўп тарқалган варианты бу бюджетлаштириш тизимидир.

Корпоратив корхоналарда бизнес моделлари ва бухгалтерия ҳисоби методологияларининг бир хил эмаслиги бошқарув самараси ва умуман бизнес шаффофлигининг пасайишига олиб келади. Барча шўъба корхоналарида бизнес юритишнинг ягона корпоратив методологиясининг йўқлиги янги ташкил этилган корпорациянинг муҳим бизнес муаммоларидан биридир. Баъзи корхоналарда юқори

⁶⁸ Винокуров, Л. Л. Технологии управления современным предприятием / Л. Л. Винокуров // Приложение к журналу «Информационные технологии». -2005. -№ 1.

сифатли бошқарув методологияси мавжуд, бошқаларда у умуман бўлмаслиги мумкин, ҳар бир корхона ўз бизнес-жараёнларига амал қилади.

Ушбу муаммони ахборот тизими жиҳатидан ҳал қилиш учун қуйидаги стратегик вазибаларни ҳал қилиш лозим⁶⁹:

- ички ва ташқи шароитларга жавоб берадиган ва компания томонидан белгиланган стратегик мақсадларга эришишга қаратилган корпорацияни комплекс бошқариш усуллари ва тартибларини ишлаб чиқиш;
- ахборот тизими орқали ушбу усулларни зарурий қўллаб-қувватлаш;
- тегишли ахборот тизимини танлаш ва ушбу бошқарув усулларини амалга ошириш.

Ушбу бизнес муаммосининг алоҳида масаласи корпорация корхоналарида қўлланиладиган ахборот тизимлари ва технологияларининг бир хиллигидир. Бу яхлит корпоратив ахборот тизимини яратишда қўшимча қийинчиликлар туғдиради.

Корпорация тузилмаси ва фаолиятини ташкил этишнинг мураккаблиги ва ўзгарувчанлиги. Ахборот тизими мослашувчан ва кўп қиррали бўлиши, замонавий ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда ишлай олиши керак. Бунинг учун ахборот тизими қуйидаги сифатларга эга бўлиши керак: корпорация бизнес функцияларини автоматлаштириш учун универсал платформанинг мавжудлиги; ахборот маконининг бирлиги; сўнгги ахборот технологияларини (АТ) қўллаб-қувватлаш.

Шундай қилиб, корпорация корхонадан ажралиб турадиган муҳим хусусиятларга эга бўлиб, уни корпоратив ахборот тизимини яратишда ҳисобга олиш керак.

2. Корпоратив ахборот тизимининг муаммолари, яратиш босқичлари ва архитектураси.

Бошқарув қарорларини назорат қилиш ва ўз вақтида қабул қилиш учун корпорация раҳбарияти ва илмий-тадқиқот ишларини бажариш, харидлар, тайёр маҳсулотлар, омборларда хом ашё, материаллар ва тайёр маҳсулотлар захиралари, истеъмолчиларнинг буюртмаларини бажариш, айланма маблағларни бошқариш ҳамда етказиб берувчилар ва истеъмолчилар билан ўзаро ҳисоб-китоблар бўйича аниқ ва ўз вақтида маълумотларга эга бўлиши лозим.

Самарали бошқарувга, ўз навбатида, корхоналар ва умуман корпорация фаолияти учун асосий иш жараёнлари ва процедураларни автоматлаштирмасдан эришиш мумкин эмас. Бу маҳсулот ва ишланмалар учун ягона билим базасини сақлаш, операцияларни аниқ ва батафсил ҳисобга олиш, шунингдек молиявий бошқарув маълумотларини тезкор таҳлилини ўтказиш имкониятига эга бўлишни талаб этади. Бундан ташқари, бизнеснинг шаффофлигини ошириш, шу жумладан инвесторлар учун муҳим талаб корхоналарнинг иш жараёнларини

⁶⁹ Губко, М. В. Теория игр / М. В. Губко, Д. А. Новиков. - М.: Синтег, 2002.

стандартлаштиришни, шунингдек операцияларни ҳисобга олишнинг аниқ тизимини ишлаб чиқишни назарда тутди.

Шунингдек, маълумотлар оқимлари ва корпоратив ташкилот объектларини бирлаштириш, оптималлаштириш, марказлаштириш ва бирлаштириш тамойилларини ҳар томонлама амалга оширишни талаб қилади. Техник жиҳатдан ушбу принциплар корпоратив бошқарув методологиясига асосланган корпоратив ахборот тизими ва шу қаторда корпорациянинг барча бўлинмаларининг молия-ҳўжалик фаолиятини амалга ошириш учун яхши ишлайдиган бизнес функциялари тўплами томонидан амалга оширилиши керак.

Шундай қилиб, корпорация ахборот тизимини ривожлантиришнинг асосий мақсади ягона ахборот тизими асосида корхоналарни бошқариш функцияларини такомиллаштириш ва юқори ва ўрта менежерлар ва акциядорлар учун корпорациянинг "бошқарув шаффофлиги" га эришишдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Тўловлар ва тўлов тизимлари тўғрисида”ги Қонуни ЎРҚ 578- сонли 01.11.2019 йил) - Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 02.11.2019 й., 03/19/578/3986-сон.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022-йил 28-январдаги “ 2022 — 2026-йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида” ги ПФ-60-сонли Фармони.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020-йил 12-майдаги “2020 — 2025-йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасининг банк тизимини ислоҳ қилиш стратегияси тўғрисида”ги ПФ-5992-сонли Фармони.

4. Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг 2010-йил 19-ноябрдаги “Банк ҳисобварақларига масофадан хизмат кўрсатиш тизимларида ишлаш тартиби тўғрисида”ги 2155- сонли Низоми.

5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018-йил 23-мартдаги “Банк хизматлари оммабоплигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3620-сонли Қарори.

6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018-йил 3-июлда “Ўзбекистон Республикасида рақамли иқтисодиётни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3832-сонли Қарори.

7. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. Т.: Ўзбекистон, 2021. — 464 б.

8. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик - ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қоидаси бўлиши керак. Мамлакатимизни 2016-йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий яқунлари ва 2017-йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор

йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маъруза. Т.: Ўзбекистон, 2017. — 104 б.

9. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси // [хтtps://пресидент.уз/уз](https://president.uz/uz)

10. Азизов У.Ў, Қоралиев Т.М. ва бошқалар. Банк иши. Т.: “Фан ва технология” нашриёти, 2016. – 640 б.

11. Абдуллаева Ш.З. Банк иши. Т.:“Иқтисод-Молия ” нашриёти, 2017. 768 б.

12. Дуглас Х. Банковская ролитика в области кредитования. - М.: Слово, 1971. - 508 с.

13. Браян Г. Конкуренсия в банковской сфере. - М.: Экономика и финансы, 1970. - 428 с.

14. Дуглас Х. Банковская ролитика в области кредитования.-М.: Слово, 1971. - 508 с.